

Csoma Gyula

Az egész életen át tartó tanulás céleszméiről

A nevelés, a tanítás, illetve – ha a magunk egyéni szempontjait nézzük – a tanulás *céljai* azokat a *végső pontokat* jelölik ki, amelyeket a neveléssel, a tanítással, illetve a tanulással el kívánunk érni. A nevelés, a tanítás, illetve a tanulás *feladatai* pedig azokat a nevelési, tanítási, illetve tanulási *teendőket* adják, amelyeket a célok felé történő haladás érdekében el kell végeznünk. A 20. század első felének neveléstudósa, Imre Sándor magyarázta meg ilyen magától érthető egyszerűséggel a pedagógia, illetve vele együtt az andragógia, egyébként elég elvontan és gyakran elég bonyolultan megjelenő célfogalmát.⁹

Kétségtelen, hogy nevelni, tanítani aligha lehet anélkül, hogy ne kérdezzük meg: *milyenné, mivé* váljon az, akit, avagy azok, akiket nevelünk, tanítunk? Illetve *milyenné, mivé* váljunk mi, önmagunkat alakítva, tanulva? És válaszolnunk is kell a kérdésekre. A válaszok jól behatárolható nevelési, tanítási, illetve tanulási ügyekben döntenek. Közöttük abban a sarkalatos ügyben, hogy a nevelés, a tanítás programjait – kifejezhetjük egészen átfogóan és hivatalosan: a nevelési-képzési ellátórendszerek – *mit tanítsanak?* Illetve – ha a magunk egyéni nézőpontját használjuk –, mi magunk *mit tanuljunk?*

A nevelés, a tanítás és a magunk tanulási céljai hierarchiába rendeződnek. Vannak közelebbi és távolabbi célok, vannak konkrétabbak és általánosabbak, elvontabbak, sőt egészen általánosak és elvontak is. De a hierarchia lépcsőinek áttételein át, a legáltalánosabb és legelvontabb célok is leérnek a tennivalókig, és – bár, ha nagyon a magasból jönnek, esetleg csupán a tendenciákat meghatározva – részt vesznek a konkrét nevelési, tanítási teendők kijelölésében. Legfeljebb a jelenlétük nem mindig tudatosul bennünk, hatásukat nem mindig vesszük észre.

Magukat a célokat elég sokféle tényező alakítja. Az általánosság és az elvontság legmagasabb szintjein, az ellátórendszerek nevelési, tanítási céljait leginkább nevelésfilozófiákká rendezett vagy csupán ideológiákká összefoglalt eszmék szabályozzák. A magunk tanulási céljainak is lehetnek – ha nem is rendezett nevelésfilozófiai –, de eszmei, ideológiai vonatkozásai. Ekként jelennek meg a célok az egész életen át tartó tanulás gondolatvilágában és programjaiban is.

Az UNESCO Felnőttoktatási Világkonferenciája elég régen, 1960-ban, Montrealban deklarálta az egész életen át tartó, *permanens tanulás* eszméjét és elkerülhetetlenségét. Azt is megállapította, hogy *az egész életen át tartó, permanens tanulás már tény, bár egyenlőtlenül és különböző intenzitással van jelen a nemzetek, a társadalmak életében.* A világkonferencia dokumentumainak megjelenését követően,¹⁰ a téma alapművét Paul Lengrand 1970-ben

⁹ Imre Sándor: Neveléstan. Bp., 1928.

¹⁰ Declaration de Montreal Etudes et documents d'education. No. 46. UNESCO, Paris, 1963.

adta ki *Introduction a l' education permanente* címmel. A hazai reagálás nem sokat késett. Marx György könyve, a *Gyorsuló idő* 1971-ben látott napvilágot. Az 1970-es években aztán sorra jelentek meg itthon a permanens tanulás ügyében írott tanulmányok.

A montreali konferencia abból indult ki, hogy a társadalmi változások, a tudományos és a technikai fejlődés felgyorsult üteme ma már egy nemzedék életén belül is új tudások (ismeretek, képességek, gondolkodási és cselekvési műveletek, attitűdök, mentalitás, szemlélet, magatartásformák) elsajátítását kívánják. A XX. század második felére már felbomlott az életkoroknak az a hagyományos rendje, amelyben a gyermek- és ifjúkor a tanulás, a felkészülés, a felnőttkor pedig a munka időszaka. Új helyzet állt elő, új igények keletkeztek, a világ egyre kevésbé lett megérthető és megélhető a tudás egyszer megszerzett, véges rendszereivel. Tudások veszítették érvényüket, és eddig sosem volt tudások keletkeztek. (Szükségünk lett olyan tudásokra, amelyek gyermek- és ifjúkorunkban még nem léteztek, ezért az iskolában vagy másutt, annak idején nem is tanulhattuk.) A természeti és a társadalmi környezethez való alkalmazkodásunk: az utóbbi keretei között a gazdaság, a munkaerőpiac tudásigényeinek változásai – tudásunk folyamatos megújulását kívánják. Az emberek az egész életükön át tartó, folyamatos (permanens) tanulás révén teljesíthetik ki önmagukat, és biztosíthatják helyüket a társadalmi munkamegosztásban.

Az egész életen át tartó, permanens tanulást (nevelést, oktatást, képzést) a közgondolkodás, de a neveléstudományi és az oktatáspolitikai szemlélet is, hosszú ideig a felnőttkori tanulás, illetve a felnőttoktatás, a felnőttképzés ügyének tekintette. Lassan azonban a neveléstudományi és az oktatáspolitikai szemlélet, a felnövekvő nemzedékek tanulását (nevelését, oktatását, képzését) is az egész életen át tartó, permanens tanuláshoz illesztette.

Az egész életen tartó, permanens tanulást a fához szokták hasonlítani. A hasonlat a mitologikus világfa, avagy az életfa, illetve a mesebeli éjig érő fa reminiscenciáit kelti. A fa vaskos és egy irányba, felfelé növező törzse a tanulás alapvonulatát, a gyermek- és ifjúkori tanulást jelképezi, amelynek tipikus közszolgálati intézményei az óvodáztatási-közoktatási ellátórendszerben találhatóak. A fa különböző vastagságú, irányú, szerteágazó ágai és rajtuk a levelek, a kibomló lombkorona, a felnőttkori tanulás szimbólumai.

Az egész életen át tartó, permanens tanulás a XX. század vége felé hivatalos oktatáspolitikai tényezővé vált, vagy legalábbis elkezdődött az a folyamat, amely a teoretikus szintről kormányzati szintekre emeli. Az Európai Unió transznacionális politikai szervezetei, valamint hatásukra a nemzeti kormányok egyre inkább (lassabban-gyorsabban, több vagy kevesebb hozzáértéssel) hozzáalakítják szemléletüket, és keresik tennivalóikat az egész életen át tartó permanens tanulás ügyeiben.¹¹

Az egész életen át tartó, permanens tanulás kifejezés a használatban permanens tanulássá rövidült. A rövidítés a francia szakkifejezést (*l' education permanente*) idézi. Azután az 1980-as években (szinte észrevétlenül) ezt a rövidítést egy másik, a valóban hosszú

¹¹ Alapvető európai dokumentumok: az Európai Bizottság 1996-ban kelt ún. Fehér könyve („Tanítási és tanulni”), valamint a 2000-ben deklarált Liszaboni Nyilatkozat

montreali terminus technicus első része, az egész életen át tartó tanulás váltotta fel, illetve még inkább ennek angol nyelvű (amerikai) eredetije: a tömör *lifelong learning*.

A terminológiai váltással együtt szemléleti, sőt eszmei – mondjuk így: célelméleti – váltás következett.

Az eredeti montreali céleszmében az egész életen át tartó, permanens tanulás – *permanens tanulássá* lerövidítve is – egyetemes emberi értékeket hordoz, olyan fejlesztést tételez fel, amely az általános műveltség és a szakműveltségek harmonikus egységére építve, minden ember (a személyiség) minél teljesebb kibontakozását célozza. Kissé filozofikusan: minden ember *Homo sapiens* lehetőségeinek minél teljesebb egyéni és társadalmi kibontakozását remélve. Mondhatjuk úgy is, hogy a legabsztraháltabb és leggeneralizáltabb célelméleti megfontolások a *Homo sapiens*-t – nyilván eredendően, *sapiens* sajátosságként – *homo moralis*ként, *homo aestheticus*ként, *homo ludens*ként, *homo faber*ként, *homo oeconomicus*ként, *homo politicus*ként, *homo ideologicus*ként írják le, s az emberi tanulás célját, tartalmait és lefolyását ennek a sokféle minőségnek megfelelően értelmezik. Ezzel együtt a nevelés, a tanítás és a tanulás permanens folyamatának végső céljait tartalmazó eszme az emberi önnevelő, önképző erők minél teljesebb kifejlesztését hangsúlyozza. Azt az állapotot várja, amelyben a permanens tanulás folyamataiban a nevelés, a képzés egyszer csak megszünteti önmagát, átadva a helyét az önnevelésnek, az önképzésnek.¹² Nehéz eldönteni, hogy milyen mértékű utópia lengi át e szépreményű, elvont céleszmet, de kétségtelen, hogy tág, szinte végtelen teret kíván biztosítani a tanulás számára. És megfelel egyféle filozófiai emberképnek, az ember mibenlétéről és lehetőségeiről vallott felfogásnak.

Ezzel szemben az egész életen át tartó permanens tanulás mint *lifelong learning*, már kifejezetten és kizárólag ökonómiai célú, tudáspiaci irányú tanulásról szól. Igaz, az ökonómiai, tudáspiaci karakterű céleszme túlmutat a szaktudáson, mivel összetett, soktényezős ismeret- és képességrendszert, az általános műveltség és a szakműveltségek összerendezéséből kialakuló tudásokat tételez fel, amelyeket mostanában szívesen neveznek *kompetenciáknak*. Olyan fejlesztési tartalmakat tart kívánatosnak, amelyek az emberek (a személyiség) minél teljesebb személyes és társadalmi kibontakozását szolgálják. De mindezek a tudások (kompetenciákként is) az emberi tudás *humántőke* mivoltát, a gazdaság számára akkumulálódó *emberi erőforrás*-minőségét fejezik ki.¹³ Mondhatjuk úgy is, hogy a *lifelong learning* típusúvá lett céleszme a *Homo sapiens*-t kizárólag *Homo oeconomicus*ként tételezi, és az emberi tanulás egész életen át tartó funkcióit ennek megfelelően értelmezi. Így tehát, célelméletileg, minden ember (a személyiség), minél teljesebb személyes és társadalmi

12 Durkó Mátyás két munkája tárgyalja átfogóan a témát: a Társadalom, felnőttnevelés, önnevelés (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1998), valamint a Társadalmi kihívások és a felnőttnevelés funkciói, (Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete, Pécs, 1998.)

13 A humántőke és az emberi erőforrás fogalmának legfőbb kútfeje minden bizonnyal Theodor W. Schultz amerikai közgazdász 1971-ben, itthon 1983-ban megjelent könyve, a *Beruházás az emberi tőkébe, az oktatás és a kutatás szerepe*, amely a szerzőnek közgazdasági Nobel-díjat hozott, az oktatás és képzés gazdasági megítélésében pedig szemléletváltást.

kibontakozásának, valójában csupán gazdasági, tudáspiaci jelentése és jelentősége van. Az általános műveltség tudástartalma kifejezetten a gazdasági, tudáspiaci igények felé fordul, tudáspiaci összefüggések közé kerül. Ami viszont konkretizálja, és ezáltal behatárolja – tudáspiaci körülmények között, a fizetőképes tudáskeresletet kielégítő tudáshoz rendeli – tehát szűkíti a tanulás tereit. (Az a tudás számít valóban tudásnak, amelyik elkél a tudáspiacon.) És kétségtelenül egyféle – a montrealitól eltérő – filozófiai emberképnek, az ember mibenlétéről és lehetőségeiről vallott másik felfogásnak felel meg.¹⁴

A kérdés most már az, hogy melyik céleszme lesz az irányadó? Melyik koncepció uralhatja a politikát, és hatja át a nevelési-tanítási ellátórendszerek intézményeit, a közvélekedést és a magunk tanulási céleszméit?

---

14 A lifelong learning ökonómiai tartalmára vonatkozóan lásd az OECD 2001-ben lezajlott miniszteri találkozásójának alapelveit: Élethosszig tartó tanulás mindenkinek! – az OECD oktatáspolitikai alapelvei. In *Új Pedagógiai Szemle*, 2002. 3. sz. (Mihály Ildikó ismertetése.) Lásd még a kontrasztot is: „Az oktatás a gazdasági megfelelési kényszer hálójában vergődik”. Gergely Gyula: Gondolatok napjaink oktatási kihívásairól. In *Felnőttképzés*, 2010. 3. sz.